

افغانستان آزاد – آزاد افغانستان

AA-AA

چو کشور نپاشد تن من مباد بدین بوم و بر زنده یک تن مباد
همه سر به سر تن به کشتن دهیم از آن به که کشور به دشمن دهیم

www.afgazad.com

Arts & Music

afgazad@gmail.com

هنر و موسیقی

دگرمن احمد قندهاری

۲۲ فبروری ۲۰۲۴

قندهار و هنر های زیبا

خرقه مبارک

خطه و نواحی قندهار در سرزمین خراسان ، آریائی آن زمان دارای قدیمی ترین مدنیت های بشری بوده که در خور توجه می باشد . از جمله صنعت کلالی (سفالگری) و کاشی کاری در قندهار از میراث های فرهنگی آن می باشد و قدمت الی پنج هزار سال را دارد .

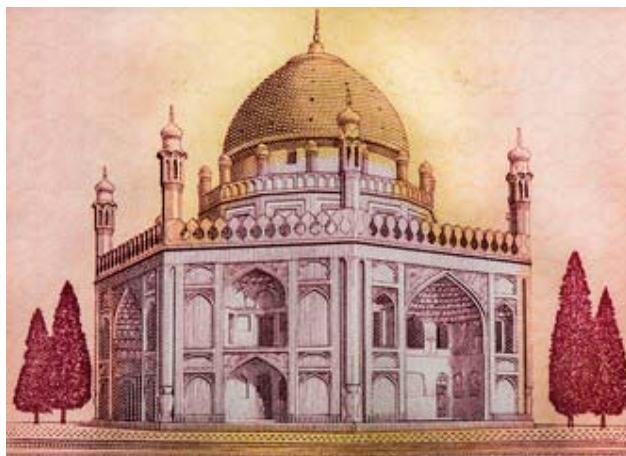
نمونه هائی که اکنون به مشاهده می رسد زیارتگاه خرقه شریفه، ساختمان آرامگاه احمدشاه بابا، آرامگاه میرویس نیکه در کوکران و بنای جدید دروازه عیدگاه در محل دروازه قدیمی قلعه شهر احمد شاهی یا به گفته ادبیات خود احمدشاه بابا اشرف البلاد .

اماکنی که در عصر احمد شاه بابا اعمار گردیده و تا کنون پابرجا باقی مانده عبارت از مسجد شاه واقع در بازار شاه ، مسجد موی مبارک در محوطه داخل بازار سرپوش، بازار سرپوش و مسجد جامع بازار شکاپور از معماری های به خصوص آن زمان می باشد .

سفالگری (کلالی) از نخستین صنایع بشر است؛ قدمت آن نظر به کاوشهای باستان شناسی بیش از شش هزار سال تخمین گردیده . باستان شناسان سرزمین باستانی سومر* را جایگاه اصلی سفالگری می دانند ولی کاوش های انجام شده اخیر حکایت از پیدا شدن آثار سفالی مربوط به شش هزار سال قبل در نواحی جیرفت* دارد. ولی کشف شهر باستانی مندیگک در سال ۱۹۵۱ واقع در ۵۵ کیلومتری شمال قندهار در منطقه خاکریز به پنج هزار سال قبل تثبیت گردیده که در مورد تذکار خواهیم داشت .

کار نقاشی خرقة شریفه در زمان امیرحبیب الله خان به تلاش سردار نصرالله توسط صوفی عبدالحمید بارکزائی نقاش ورزیده آن زمان به پایان رسیده .

کاشی کاری، خشت های سفید و کتاره های کاشی شده به رنگ آبی و سبز زیارتگاه خرقة مبارکه توسط استاد خیر محمد کلال تزئین و اعمار گردیده است . و در بین سالهای (۴۰ و ۵۰) دروازه زیارتگاه خرقة شریفه به دستان هنری استاد محمدعلی زرگر ترمیم و تزئین به سیم کشی نقره کوب و زرکوب گردید ؛ البته این نقش و نگار دروازه ورودی و رنگ آمیزی داخلی سبک بخارائی و هندی بوده که از کلان ها شنیده می شد که در عصر احمد شاه بابا صنعتگران از ایران، هند و بخارای آن زمان استخدام شده بودند و بعداً در دوره های مختلف بعضی ترمیمات و نوآوری ها انجام گردیده . به خاطر دارم که گنبد احمدشاهبابا گچ کاری بود و به اطراف تعمیر بزرگ گنبدی آن سکوی دائره ئی تعمیر شده که اکنون هم موجود و مشاهده می شود و در کنار اطراف سکوی بلند به کتاره های کلال کاشی شده به رنگ آبی که معمول بود مزین شده بود که تخریب و اکنون دیده نمی شود .

اینک نمای قدیم مقبره احمدشاهبابا .

محلّه اطراف مقبره احمدشاه بابا به نام قبرشاه در منطقه توپخانه مسمی می باشد . مقبره احمدشاه بابا متصل به خرقة شریفه است .

در نوک بالائی گنبد آن قبه های مسی به ارتفاع بیشتر از دو متر نصب شده بود که در دهه ۴۰ (۱۳۴۰) به فرمایش والی قندهار (عبدالغنی خان) ملمع کاری (گلپت) طلا گردید . در آن زمان که ملمع کاری طلا به بزرگی قبه های سر گنبد به توان هیچ زرگری نبود پدرم (قیوم آخندزاده) این وظیفه را به دوش گرفت و موفق هم شد ؛ که آن قبه ها را ملمع کاری طلا نماید تا از مسافت دور به انعکاس شعاع آفتاب قابل دید باشد. این بنای بزرگ تاریخی هم از مواد دست ساخت کلالان قندهاری بوده خشت های تزئینی و گچ کاری توسط معماران قندهاری به گواه تاریخ تحت نظر احمد* معمار تعمیر گردید.

کشف شهر باستانی مندیگک در سال ۱۹۵۱ واقع در ۵۵ کیلومتری شمال قندهار در منطقه خاکریز به پنج هزار سال قبل تخمین شده که آثار ظروف سفالی و مجسمه های سفال و حکاکی شده از آنجا به دست آمده و دال بر این می باشد که صنعت کلال صنعت قدیمی قندهار می باشد .

استاد محمد ایوب حکاک و سنگ تراش یکی دیگر از هنرمندان چیره دست قندهار می باشد ؛ در سال های نه چندان دور مقابل دروازه ورودی خرقة شریف یک ردیف دوکان ها بود که متعلق به سنگ تراشان و حکاکان تسبیح ساز و اکثرأ سنگ های مرمر با خطاطی سبک نستعلیق و عربی برای قبرستان ها در همین جاه به دستان استاد ایوب هنرمند ساخته می شد .

پدر مرحوم و کاکای مرحوم که پیشه انتیک فروشی داشتند ، به ویژه پدرم که فوقالعاده دست و پنجه هنری داشت با استاد محمد ایوب از نزدیک آشنائی داشتند و همیشه از او یادآوری می نمودند. مواد ساختمانی و کاشی کاری این بنای تاریخی همه توسط کلالان قندهاری تهیه و به ظرافت و سبک خاص اعمار گردید ؛ در حلقه اولیه تحتانی بنای دروازه عیدگاه از سنگ مرمر سفید به خطاطی استاد ایوب حکاکی شده بود . این دروازه تندیس مانند تاریخی در جنگ های ضد اشغالگران روسی خساره مند و تخریبات داشت که در دوره جمهوریت ترمیم شد .

گرامی یاد استاد محمد ایوب در ساختمان سنگ های تزئینی و خطاطی و شبکه کاری دورادور دروازه جدید عیدگاه سهم کلی و دست بالا داشت .
نمای دروازه عیدگاه .

در حقیقت منطقه قیرشاه یک منطقه فرهنگی و کلتوری به شمار می رفت، مدرسه محمدیه در مقابل دروازه ورودی خرقة مبارک و در کنار عقبی مدرسه ، ردیف یا به اصطلاح مردم راسته کتابفروشان (صحافان) که کتاب های علمی و قدیمی قلمی را به علاقه مندان عرضه می نمود ؛ که از جمله می توان از شخصیت علمی گرامی یاد ملا عبدالغنی مرحوم نام برد که دوکان کتاب فروشی و صحافی داشت و همیشه شاعران و ادبا و خطاطان در دوکانش جمع و مشاهده می گردید . گرامی یاد طالب حسین قندهاری شاعر شهیر و فرهیخته زبان دری و پشتو هر سفری که به قندهار

داشت حتماً به ملاقات ملا عبدالغنی مشرف می گردید و به جست و جوی کتاب های کلاسیک شعری ، ادبی و تاریخی بود و رفاقت ادبی با او داشت .

چهار سوق ** قندهار :

چهار سوق قندهار یکی دیگر از شاهکاری های دوران احمد شاه بابا می باشد که تخریب گردیده و اکنون پابرجا دیده نمی شود .

از گفته کلان های مان که خانه آنها نزدیک و همجوار به چهارسوق موقعیت داشت ، حکایت می نمودند ، این بنای بزرگ دارای زیبایی های خاص از کار های دستی بود ؛ داخل این عمارت به نقش و نگار گچکاری که همه نقاشی چاپه ورق شده بوده و منزل بالائی آن به دفاتر کوتوالی تعلق داشت .

این بنای بزرگ در مرکز شهر در تقاطع چهار بازار احمدشاهی اعمار گردیده بود ، چقدر خوب که محافظه می شد و توسط سرداران نا فهم تخریب نمی گردید .

سفالگری یکی از مهمترین و قدیمی ترین هنرهای دستی بشر است که از سالهای متمادی در افغانستان رونق داشته است. در افغانستان سالها پیش از میلاد اولین نشانه پیدایش کوره پخت در صنعت سفال دیده می شود؛ در حدود هزار سال پیش از میلاد چرخ سفالگری ساده ای که آن را با دست می گردانند ساخته شد. در طی جست و جوها در تپه ده مُراسی، باستان شناسان مجموعه ای از یک زیارتگاه را پیدا کردند که حاوی اشیائی بود متعلق به مراسم مذهبی، مانند شاخه ای بُز، یک کاسه، مُهر مِسی، لوله مِسی میان خالی، جام کوچکی از سنگ مرمر، و یک مجسمه سفالگری شده و کنده کاری شده از یک رب النوع مادر که مشابه مجسمه بود که در مندیگک نیز یافت شده بود.

در حدود ۲۵۰۰ تا ۲۲۵۰ پیش از میلاد در روستای مندیگک، یک شهر باستانی با دو دیوار قلعه گرداگرد آن که دیواره بیرونی چهارگوش با محیطی در حدود یک کیلومتر بوده که در وسط این دیوار قلعه ها کاخی با دیواری آجری که فقط ۳۵ متر آن باقی مانده، کشف گردید که این کاخ با ستونها و نقشهای برجسته تزئین گردیده است. نمونه ای از سفال های گوی مانند با نقش یک چهارپای شاخدار با چشمان گرد و درشت که از مخروط مندیگک به دست آمده است را در عکس کنار صفحه که در موزیم کابل قرار دارد، مشاهده می نمایند . یعنی باستانی قندهار مهد قدیمی و اولی صنعت کلالی یا سفال می باشد .

نمای شهر باستانی و مدنیت مندیگک .

مقدمه فوق را به نسبتی خاطر نشان نمودم تا از قدامت تاریخی منطقه قندهار و صنعت کلال یا سفال آگاهی حاصل نمائیم قندهار چون یک منطقه گرمسیر می باشد لذا صنعت کلالی با همان ظرافت تاریخی به اضافه نوآوری در ساختمان ظروف سفال حفظ شده کلالی ها یک قشر به خصوص جامعه می باشند ، محل و مرکز تولید و کوره های پخت مواد سفال بیرون دروازه شکارپور موقعیت دارد .

دوکان های کلالی در هر چهار بازار احمدشاهی موجود و مشاهده می گردد ، که دارای اقسامی از ظروف بوده و نسبت گرمی هوا دوله ، کوزه ، کوزه چه و خُم آب که آب را سرد نگه می دارد پر فروش ترین ظروف کلالی ها می باشد . به خاطر دارم که مادران ما دوله های آب را پر نموده قبل از غروب آفتاب بر بام ها و یا سر دیوار ها می گذاشتند تا آب سرد شود چون در قدیم ها یخ کم و به دسترس فامیل ها نبود .

نویسندگان ما در مورد هنرهای زیبا در قندهار کمتر یادهانی نموده اند تا به توجه علاقه مندان هنر برسد ؛ که در فوق این راقم جزئی از آن را تحریر نمودم .

محترم معصوم هوتک وطندارم که خود یکی از آحاد خاندانی شاعران ، ادباء و مؤرخین پرآوازه قندهاریان می باشند و نسب آنها به گرامی یاد مرحوم ملا حبیب الله اخنداده می رسد ، راجع به معرفی شاعران گذشته و گمنام قندهار زحمت های زیادی را به خرج داده اند. اگر این نبشته نا چیز بنده را مشاهده نمود ، چه بهتر که راجع به گرامی یادان خیرمحمد کلال ، عبدالحمید بارکزائی نقاش و استاد ایوب که از هنرمندان گمنام شهر ما هستند کمی تجسس نمایند تا نبشته این راقم تائید و تکمیل گردد .

مآخذ :

مقاله (از ویرانی تا آبادانی) روانشاد پوهاند میرحسین شاه رئیس اسبق پوهنخی ادبیات و علوم بشری
*احمد معمار با آحاد فامیل توسط احمدشاه بابا از دهلی به قندهار آورده شده در همان مقاله .

تصویر ها از سایت های الکترونی گوگل .

* سومر و جبرفت مدنیت حفريات شده در بين النهرين و شمال ايران .

** - چهارسوق را عوام چهارسو می گفتند.

خاطرات از ایام نوجوانی این راقم .

۲۰۲۴/۱۹/۲